

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Шевцов Андрій Олександрович

*аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

Повномасштабне вторгнення та збройна агресія РФ щодо України характеризується ігноруванням норм міжнародного гуманітарного права та вчиненням великої кількості міжнародних злочинів. Зокрема, дії країни-агресора супроводжуються численними порушеннями прав людини, а акти агресії, переважно, спрямовані на мирне населення та цивільні об'єкти.

Злочини проти людяності – це широкомасштабний або систематичний збройний напад на будь-яких цивільних осіб із метою проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення такого нападу, або в цілях сприяння такій політиці [2]. Злочини проти людяності розглядаються як злочини проти гідності людини та її прав [3], як систематичні та масові порушення прав людини, які вчиняються з метою призвести до серйозного страждання або фізичного знищення національних, етнічних, релігійних або політичних груп [3]. Вони покликані знищити саму природу людини та означають усвідомлені масові вбивства, або за фактом самого існування людей або за фактом приналежності до етнічної чи національної групи (геноцид) [6, с. 341]. Злочини проти людяності є найбільш тяжкими міжнародними злочинами направленими проти мирного населення, серед яких вчинення винищення, вбивства, катування, сексуального насильства, незаконного позбавлення волі, насильницького зникнення, оборнення в рабство, депортації чи насильницького переміщення населення, заподіяння сильних страждань, спричинення тілесних ушкоджень чи шкоди психічному або фізичному здоров'ю.

Злочини проти людяності закріплені Римським статутом Міжнародного кримінального суду, яким передбачено, що «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в межах широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням

такого нападу: а) вбивство; б) винищення; с) обертання в рабство; d) депортація або насильницьке переміщення населення; е) ув'язнення або інше істотне позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права; f) катування; g) зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства; h) переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна виокремити, з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, гендерних (у значенні пункту 3) мотивів, або за іншими ознаками, що загально визнані неприйнятними згідно з міжнародним правом, у поєднанні з будь-яким діянням, зазначеним в цьому пункті, чи будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду; i) насильницьке зникнення осіб; j) злочин апартеїду; k) інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю [4].

Мета злочинів проти людяності полягає в тому, щоб позбавити жертв їх людської природи, перетворити їх із суб'єктів, що володіють совістю, волею і свободою вибору, в об'єкти, що перебувають поза законом [1, с. 16], а ключовими ознаками вказаних злочинів є: 1) спрямованість проти будь-якого цивільного населення; 2) широкомасштабний або систематичний характер нападу; 3) відсутність необхідного зв'язку з ситуацією збройного конфлікту [5, с. 158].

Слід акцентувати увагу на тому, що з метою приведення у відповідність національного кримінального законодавства до норм міжнародного права щодо притягнення до відповідальності винних у вчиненні злочинів проти людяності, Україною ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду та поправки до нього, а також внесено зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Зокрема, Кримінальний кодекс України доповнено ст. 442-1 «Злочини проти людяності», що відповідає формулюванню вказаних злочинів у ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Однак, не зважаючи на законодавче закріплення злочинів проти людяності у національному кримінальному законодавстві, існує ряд проблемних питань і труднощів щодо розслідування вказаних злочинів. По-перше, це проблеми щодо виявлення та документування злочинів проти людяності на територіях, що зараз перебувають під окупацією рф, прифронтових територіях та зонах проведення бойових дій. По-друге, потребують процесуального вирішення і закріплення порядок проведення слідчих (розшукових) дій, збирання та фіксації доказів вчинення злочинів проти людяності. По-третє, необхідним є розроблення стратегій і планів щодо взаємодії

національних правоохоронних органів та міжнародних організацій з питань притягнення винних до відповідальності.

Таким чином, злочини проти людяності слід віднести до найбільш тяжких міжнародних злочинів, розслідування яких вимагає покращення та модернізації процесу збору та фіксації доказів та удосконалення механізму координації та взаємодії між національними правоохоронними органами, що здійснюють розслідування злочинів проти людяності та міжнародних організацій та судових інституцій (Міжнародний кримінальний суд), що сприятиме ефективності розслідування та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Література:

1. Андрушко А. В. Злочини проти людяності: поняття та сутнісні ознаки. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 413 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5e50f1a9-4b20-4ab4-b892-6b099e00f986/content>.
2. Велика українська енциклопедія : електронна версія. URL: https://vue.gov.ua/%D0%97%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96
3. Мануїлова К.В., Рудецька П.А. Злочини проти людяності в контексті міжнародного права: крізь призму механізмів захисту прав людини. Академічні візії. 2023. № 18. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/793>
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду : закон України № 3909-IX від 21.08.2024 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 16.08.2025).
5. Теорія та практика міжнародного кримінального права : підручник / за ред. проф. Н. А. Зелінської. Одеса : Фенікс, 2017. 582 с.
6. Тома М.Г. Злочини проти людяності: поняття та ознаки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. № 81 (2). С. 341-345. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/55-1.pdf>